

ROTTERDAMSE GODSHUIZEN

DOOR DR. F. J. KROP

OP maandag 9 december 1968 werd door dr. F. J. Krop de tentoonstelling 'Rotterdam en zijn Godshuizen in de loop der eeuwen' in het Gemeentearchief met het uitspreken van een rede geopend. Wij ontlenen aan deze rede de navolgende passage's.

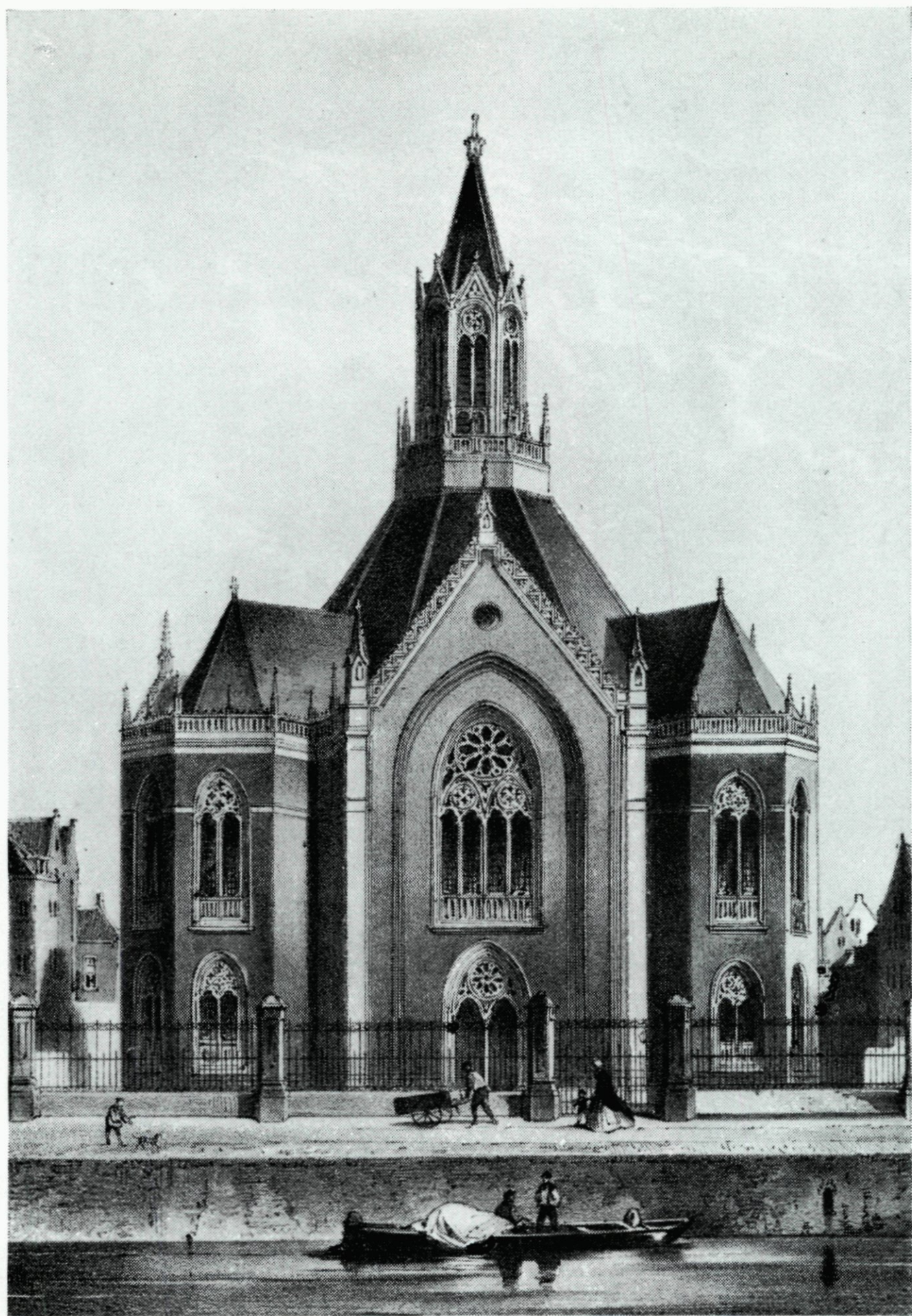
St. Laurenskerk

De geschiedenis van de laat-gotische St. Laurenskerk omspant nagenoeg de geschiedenis van Rotterdam zelf.

Voor de bouw van onze oudste kerk werd namelijk al in 1409 het eerste graafwerk verricht. In 1449 wordt aan de fundering en de eerste geleding van de toren begonnen. De eerste tijd stond deze geheel los van de kerk; pas later, nadat in 1461 het watertje, dat tussen de toren en de kerk liep, was gedempt, werd de toren door een langschip met de kerk verbonden. Jaar na jaar wordt aan de kerk, die toen al de hoofdkerk van de stad was, gebouwd, veranderd en gebroken. Nog in 1519 werd een pauselijke aflat afgekondigd om de bouw van de laatste loodjes te stimuleren. In 1525 is de kerk klaar op de toren na. Met de verdere voltooiing van de toren werd in 1547 een begin gemaakt. Men kwam echter niet verder dan de derde geleding, die in 1555 werd afgedekt met een simpel pyramidevormig dak. In 1646 kreeg de toren zijn vierkante stenen kop, welke werd ontworpen door de stadstimmerman Dirck Davidtsz. Versyde en zijn vader Davidt Davidtsz. Versyde. Ter afsluiting van het geheel werd boven op de toren een open-gewerkte borstwering geplaatst met aan de vier zijden het stadswapen. Het carillon in de toren werd in 1660 geleverd door de beroemde Amsterdamse klokkengieter François Hemony. Dit carillon bleef bij de brand in 1940 gelukkig voor het grootste gedeelte gespaard. Uitgebreid tot 49 klokken herkreeg het in 1960 zijn plaats in de bovengeleding van de toren.

Erasmus

Om de godsdienstige verhoudingen in Rotterdam te begrijpen waar meestal een, althans in het licht der tijdsomstandigheden ge-

55. *De Zuiderkerk aan de Glashaven, 1862. Naar een litho van G. Bos.*

56. De St. Rosaliakerk aan de Leeuwenstraat, ca. 1928. Naar een ets van J. B. A. Lohmann.

zien, redelijke mate van tolerantie heeft geheerst, is het goed te bedenken dat Erasmus een 500 jaar geleden aan de voet van de St. Laurens werd geboren en er waarschijnlijk ook is gedoopt. Welke Rotterdammer van voor 1940 herinnert zich dit huisje niet? En al is Erasmus spoedig van hier vertrokken om nimmer terug te keren en al ligt hij dan ook in de kathedraal van onze zusterstad aan de bovenloop der Rijn, het Münster te Bazel, begraven, hij heeft zich levenslang nadrukkelijk Erasmus van Rotterdam genoemd en zijn allerlaatste woorden 'Lieuer Got' stamelde hij niet meer in de taal die hij zijn levenlang had gesproken, het latijn, doch in zijn moedertaal.

Vernietiging en opbouw

Aan deze samensmeltende harmonie van huizen en kerk, die culmineerde in het ten hemel rijzen en wijzen van de toren, kwam op 14 mei 1940 een einde. Naar goed Rotterdams gebruik was men aan het restaureren. Mede door de restauratiesteigers, die snel vlam vatten, bleven na de zware branden slechts de muren van kerk en toren overeind. Wie zich de troosteloze zwartgeblakerde muren temidden van de lugubere kale vlakke na de opruiming van het puin herinnert bewondert het Rotterdamse doorzettingsvermogen van de restaurateurs, die met de profeet Nehemia zeiden: 'Wij zullen ons tot de herbouw gereed maken.' (Neh. 2 : 18). In 1947 begon de restauratie van de toren en op opbouw dag 1952 legde koningin Juliana de eerste steen voor het herstel van de kerk zelf. Het gerestaureerde transept werd in oktober 1959 in gebruik genomen, het koor in december 1962 en thans is de herbouw van het schip voltooid.

Bladerend in en mijmerend bij het boek van de Stichting Orgelcentrum, dat de godshuizen beschrijft, die in mei 1940 werden verwoest, valt mij op, dat de willekeur van het oorlogsgeweld wel een grote verscheidenheid van bedehuizen en bezinningscentra heeft getroffen. Terecht ontbreken in deze bundel de bezinningscentra niet. Ook deze bezinningscentra waren en zijn menigeen tot grote steun in de levensstrijd en daarom van waarde voor de samenleving als zodanig. Behalve de weemoed om veel schoons dat in mei 1940 in vlammen opging, komen bij de oudere Rotterdammers de herinneringen naar boven wat zij in de kerken, die zij het beste kenden, hebben meegemaakt. Bij de meesten zal dat verbon-

den zijn met bepaalde gebeurtenissen en personen. Staat u mij toe dat ik hierbij aan mijn vader denk, die in 1912 zijn intrede in de Laurenskerk deed en er zijn afscheidspraak hield eind maart 1940. De aanblik van de ruïne van de Grote Kerk deed hem fysiek pijn en ik zie nog de vreugde toen mijn moeder na uren dwalen door het puin met een stuk van een der koperen verlichtingskronen thuis kwam om althans nog iets tastbaars van hun geliefde kerk te bezitten. Bij de inventarisatie van de verbrande kerken valt niet alleen de grote differentiatie van het godsdienstig leven op, maar ook dat het kerkelijke leven in onze havenstad vanouds internationaal was gestempeld. Waalse protestanten, hugenoten en schotse presbyterianen vonden hier een toevluchtsoord en konden onbelemmerd hun eredienst uitoefenen. Behalve deze vervolgden gingen ook anglicanen en later duitse lutheranen in hun eigen taal en liturgie ter kerke. In de achttiende eeuw kregen ook de joden toestemming om een synagoge te bouwen. De synagoge aan de Boompjes werd een van de mooiste van West-Europa. In deze eeuw werd het aantal kerken van vreemde nationaliteit nog belangrijk uitgebreid, speciaal in het kader van de zorg voor de buitenlandse zeelieden.

Ik sprak van veel schoonheid die voorjaar 1940 in weinige uren verging. Dit betreft niet alleen de Grote- of St. Laurenskerk. Op vele wijzen en plaatsen hebben bouwlieden en architecten tempels opgericht ter ere van de Opperbouwmeester des Heelals. Ik noem alleen de prachtige schuilkerk van de oud-katholieken, de H.H. Laurentius en Maria Magdalena-kerk aan de Lange Torenstraat, de Lutherse kerk met haar beroemde groenkoperen dak aan de Wolfshoek, de rijke barokkerk, de R.K. schuilkerk van de Heilige Rosalia aan de Leeuwenstraat en de achthoekige Zuiderkerk der Hervormde Gemeente met haar markante 19de eeuwse toren aan de Glashaven. De Rotterdamse kunstenaar Marius Richters, die ook de wanden van de raadszaal in het stadhuis op eigentijdse wijze versierde, voltooide hier in 1939 drie grote en twaalf kleinere gebrandschilderde ramen waarmee de kerk een uniek aanzien kreeg in de toenmalige protestantse kerken van Nederland.

Perspectief

Bij de opening van Giacomo Manzù's monumentale deuren van de Laurenstoren, waarop oorlog en vrede verbeeld zijn, sprak de

burgemeester de hoop uit, dat op dit raakvlak van kerk en wereld alle mensen van goede wil elkander zouden vinden ¹⁾). Dat dit heel wel mogelijk is bewijst de dialoog in de publicatie 'Geloof en ongelooft'. Aan het slot van de discussie zegt de rooms-katholieke cultuur-historicus Friedrich Heer: 'Aamborstig en kortademig is ons leven geworden. Dit leven is de kanalen naar boven en naar beneden kwijt geraakt; het leeft niet meer in de grote bloedsomloop van het Eeuwig Leven'. Waarop Gerhard Szczesny, de schrijver van 'De toekomst van het ongelooft', antwoordt: 'Ik kan de beklagenswaardige toestand waarin we ons bevinden niet aanschouwelijker beschrijven dan u doet. Al verstaat elk van ons onder Eeuwig Leven iets anders, toch blijft ons gemeenschappelijk inzicht in de noodzakelijkheid om voor het menselijk leven de kontakten naar boven en naar beneden te herwinnen. En dit gemeenschappelijk inzicht ontspringt aan een gezindheid, die ik 'geloof aan het geloof' zou willen noemen en waarvan ik hoop, dat zij in de toekomst niet alleen maar ons beiden en nog enkele christenen en niet-christenen tot vrienden en bondgenoten zal maken'.

Mag ik na aldus bij de bronzen deuren van het hoofdportaal vertoefd te hebben u tot slot uitnodigen met mij in de geest het bedehuis te betreden om te luisteren naar wat Jesaja (2 : 2-6) zegt over het komende vrede-rijk:

'En het zal geschieden in het laatste der dagen: dan zal de berg van het huis des Heren vast staan als de hoogste der bergen, en hij zal verheven zijn boven de heuvelen. En alle volkeren zullen derwaarts heenstromen en vele natiën zullen optrekken en zeggen: Komt, laten wij opgaan naar den berg des Heren, naar het huis van den God Jacobs, opdat Hij ons lere aangaande zijn wegen en opdat wij zijn paden bewandelen. Want uit Sion zal de wet uitgaan en des Heren woord uit Jeruzalem. En Hij zal richten tussen volk en volk en recht spreken over matige natiën. Dan zullen zij hun zwaarden tot ploegscharen omsmeden en hun speren tot snoei-messen; geen volk zal tegen een ander volk het zwaard opheffen, en zij zullen den oorlog niet meer leren. Huis van Jacob, komt, laten wij wandelen in het licht des Heren.'

Met Israël zijn wij op weg naar dát Vrede-rijk, dat nog niet is, maar eens zal zijn.

1) Harry Willemsen, 'Verdeeldheid', De Tijd/Maasbode 23-11-'68.